

24 Morele moed

Het was een gelukkige vakantie in 1982, zoals ik er zoveel mocht beleven met Louise en onze zonen Robert en Martijn. In de auto wisselden Herman van Veen, Liesbeth Liszt, Boudewijn de Groot, Robert Long, Simon & Garfunkel en onze klassieke muziek elkaar af. Het Oink beest van Elly en Rikkert Zuiderveld was razend populair. Ramses Shaffy zong – op onze weg naar Zweden – Zing, vecht, huil, lach, bid, werk en bewonder, misschien wel hét motto dat ons leven kenmerkt. In de caravan lag een voor mij nieuw boek van Dietrich Bonhoeffer te wachten op het moment dat ik

het ter hand zou nemen om te gaan lezen.

Zweden lag drie weken te blakeren in de zon die nauwelijks onder ging. De dagen waren heel lang, de nachten heel kort. De bossen zongen ook toen al eeuwig. Ik schrijf over 1982 en ik ben 39 jaar oud. Is die leeftijd belangrijk om hier te vermelden? Jazeker!

Nu, 33 jaar later, ligt op mijn bureau dat boek van toen, Verzet en overgave, brieven en aantekeningen uit de gevangenis. Auteur: Dietrich Bonhoeffer, mens, theoloog en predikant in de Bekennende Kirche. Losse teksten, nogal

eens zelfs maar flarden van gedachten, brieven, gedichten, geschreven in de laatste jaren van de Tweede Wereldoorlog, nadat hij was gearresteerd vanwege zijn indirecte

betrokkenheid bij een aanslag op Hitler.

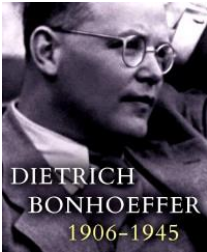
Het boek ligt vele dagen van het jaar op mijn bureau. Het kan na een poosje weer opgeborgen worden in de boekenkast, maar dan haal ik het toch weer tevoorschijn om er even in te lezen. Ik wist toen nog niet dat de ontwikkeling in mijn denken en mijn doen en laten door Bonhoeffer beslissend zou worden beïnvloed.

Wie zichzelf de vraag durft stellen wat het betekent om mens te zijn in deze wereld, vindt bij Bonhoeffer geen pasklare antwoorden, wel de goede vragen en de essentiële overwegingen, die je kunnen helpen om zelf – in verantwoordelijkheid – je eigen antwoord te vinden. Want ‘burgerlijke moed kan alleen groeien uit de vrije verantwoordelijkheid van de vrije mens’. De eerste woorden van het boek zijn daarom zo opvallend: ‘NA TIEN JAAR - Verantwoording bij de jaarwisseling 1942/43’. Tien jaar nadat Hitler aan de macht is gekomen schrijft Bonhoeffer in de gevangenis: ‘De volgende bladzijden wil ik proberen mij rekenschap te geven...’

Moest hij zich rekenschap geven van verzet tegen het kwaad van Hitler of de mensen die hem dit aandeden? Bonhoeffer wist: wie verantwoord wil leven, is bereid zich rekenschap te geven.

Ik las daar in Zweden, in 1982, al op de eerste bladzijden van het boek een mij toen volkomen onbekende gedachtegang. Hé, wat is dát nu? Wat zegt Bonhoeffer daar toch...?

'Domheid is een gevaarlijker vijand van het goede dan slechtheid. Tegen het kwade kun je protesteren, je kunt het ontmaskeren, desnoods met geweld verhinderen.' 'Tegen domheid zijn wij weerloos.' 'Nooit zullen wij proberen de

domme met argumenten te overtuigen; dat heeft geen zin en is gevaarlijk. Om te weten hoe wij domheid moeten benaderen moeten wij proberen haar wezen te begrijpen. Vast staat, dat domheid geen gebrek is aan intelligentie maar een moreel tekort. Er zijn mensen met een buitengewoon snel verstand, die dom zijn

en mensen met een traag verstand die allesbehalve dom zijn.' 'Bij nadere beschouwing blijkt dat iedere sterke machtsontplooiing, politiek of religieus, een groot deel van de mensen met domheid slaat.'

Van Bonhoeffer heb ik geleerd dat domheid een moreel tekort, een gebrek aan morele moed is. Wie de andere kant op kijkt en meent dat hij daardoor gevrijwaard wordt van verantwoordelijkheid voor zijn eigen handelen en het kwaad om ons heen, is dom, houdt zich bewust dom. 'We moeten het riskeren om aanvechtbare dingen te zeggen als daardoor maar vitale vragen worden aangeroerd. Niet spreken is ook spreken. Niet handelen is ook handelen.'

Ik las de meer dan 300 bladzijden met duizelingwekkende, nieuwe, veelal nog onaffe gedachten, twijfels, vragen, overtuigingen. Ze verwanden me, maar hielpen me uiteindelijk mijn weg in dit leven te gaan en keuzes te maken, als het resultaat van het zoeken naar niet vanzelfsprekende antwoorden op de vragen waarmee het leven ons confronteert.

Ik ben Bonhoeffer dankbaar dat zijn boek zoveel op mijn bureau ligt, dat ik er zo vaak even in mag lezen, ter overdenking. Zijn woorden zijn voedsel voor mijn ziel.

Het was een gelukkige vakantie met Louise, Robert en Martijn én ik moest vaak denken aan wat bekend is over de prijs die Bonhoeffer betaalde voor zijn morele moed.

Op 6 april 1945 stierf hij. De kamparts in het concentratiekamp van Flossenbürg vertelde er later over: Diettrich Bonhoeffer knielde op de terechtstellingsplaats voor een kort gebed. Daarna beklom hij moedig en kalm de trap naar de galg, de dood volgde na enkele seconden.

Dietrich Bonhoeffer was negenendertig jaar toen hij stierf – net zo oud als ik toen ik in 1982, tijdens die gelukkige vakantie in Zweden, voor het eerst in mijn leven zijn onvergetelijke woorden las. Ik zal ze blijven lezen zolang ik lezen kan!

De uitgever omschijft het boek 'Verzet en Overgave' als volgt: 'Een indrukwekkend document over de strijd van de mens die weigert zijn situatie te ondergaan als lot, die denkend en analyserend zijn weg zoekt tussen halsstarrig verzet en laffe overgave. Bonhoeffer wint die strijd en bereikt een geestelijke vrijheid die hem in staat stelt te leven voor anderen. Met de ernst en de scherpste van een ter door veroordeelde denkt hij na over de toekomst van de mensen en met name de christenen, over de mondigheid van de mens, over een a-religieus christendom en de plaats van de kerk in de wereld.'

Dat is wel goed getypeerd, vind ik.

[reageren? hier](#)

